

15

Disset segles
de devoció
a sant Fructuós, bisbe
i màrtir de Tarragona,
i als seus diaques
sant Auguri
i sant Eulogi

Josep Martí i Aixalà

Col·lecció Tau - Documents, n. 15

Edita: Arquebisbat de Tarragona

Pla de Palau, 2

43003 Tarragona

Dipòsit legal: T.287.2009

Imprès a Indústries Gràfiques Gabriel Gibert, SA.

© de l'edició: Arquebisbat de Tarragona

© del text: Josep Martí i Aixalà

Josep Martí i Aixalà

**Disset segles de devoció
a sant Fructuós, bisbe
i màrtir de Tarragona,
i als seus diaques
sant Auguri i sant Eulogi**

Col·lecció Tau - Documents, n. 15

**Arquebisbat de Tarragona
2009**

*Conferència pronunciada
al paranimf del Seminari Pontifici de Tarragona,
en la Jornada de formació permanent del clergat diocesà
del dia 21 de gener de 2008,
festa de sant Fructuós i els seus diaques i primer dia de l'Any Jubilar*

Aquest matí hem observat un vell ritual que d'alguna manera ens ha retornat a la gràcia de la nostra adolescència i juvenesa de levites. En aquell temps, el vint-i-u de gener anàvem del Seminari a l'amfiteatre, més o menys a la mateixa hora en què hi havien baixat els sants màrtirs; llegíem les Actes i cantàvem el *Crec en un Déu*, i diria que, mentre cantàvem arran de mar, es complia l'anhel del vell himne de Prudenci: «Et carmen freta feriatà pangant», 'Escampin l'himne les calmades ones' (*Perist.* VI, 156). Abans, però, havíem anat a la Catedral, adornàvem la processó d'entrada amb els melismes del *Sanctorum meritis* i, a l'hora del sermó, Mn. Ros feia un panegíric perfecte de tres punts amb què enfilava els noms dels tres sants màrtirs: un *elogi* dels seus mèrits, un *auguri* de virtuts i un *fructuós* esplet de bones obres. Jo no us faré els tres punts, m'acontentaria prou a dir les tres o potser quatre coses que diré

amb la unció i pietat d'aquell sant home, mestre de benignitat i, també, professor de retòrica meu i d'alguns altres d'aquell temps que sou aquí.

En encomanar-me el Sr. Arquebisbe aquesta conversa fraternal, en aquest dia tan solemne, vaig pensar que si, amb la lliçió inaugural del curs acadèmic d'enguany, dictada fa tres mesos, en aquest mateix paranimf del Seminari, havia intentat entreveure la vida de l'Església de Tarragona del segle III a través de l'anàlisi morosa i amorosa de les Actes de sant Fructuós, ara l'Himne VI del *Peristephanon* de Prudenci, considerat com la segona font literària del martiri del sant bisbe i els seus diaques, em podria donar peu a documentar la primitiva devoció —i d'aquí ve el títol dels disset segles— amb un mètode semblant: el de repassar el text i encarar text i context amb les fonts antigues i coetànies, amb un propòsit concret: fer parlar les restes, els vestigis, ara tan muts, de les tres primitives basíliques

de Tarragona dedicades a Fructuós, les dues primeres coetànies també de l'himne de Prudenci.

Prudenci escriu el *Peristephanon*¹ segurament entre el 398 i el 404. Els set primers *carmina*, exceptuant el de sant Llorenç de Roma i el de sant Quirí de Croàcia, canten la mort gloriosa de màrtirs hispans: Medir i Celedoni de Calahorra, pàtria de Prudenci; Eulàlia de Mèrida; els divuit màrtirs de Saragossa; sant Vicenç, diaca de Saragossa i màrtir de València, i sant Fructuós, bisbe de Tarragona, i els seus diaques Auguri i Eulogi. El vuitè, que té forma d'epigrama o inscripció, és un *titulus* per al Baptisteri de Calahorra, el novè és un poema en honor de sant Cassià, amb alguns elements autobiogràfics, com la seva aturada al *Forum Cornelii*, l'actual Ímola, quan es dirigia cap a Roma, on prosternat a terra i agenollat vora el sepulcre del màrtir, plora per greus preocupacions que ens són desconegudes. Versemblantment sojorna a Roma els anys 401 i 402.

Dels quatre últims poemes del *Peristephanon*, tres estan dedicats a sants romans: Hipòlit, Pere i Pau, i

¹ A. PRUDENCI, *Peristephanon liber* (I-X). Trad. catalana, *Llibre de les corones* (I-IX), vol. I, ed. de M. P. Cunningham, N. Rebull i M. Dolç, Fundació Bernat Metge 229, Barcelona, 1984. *Peristephanon liber* (X-XIV). Trad. catalana, *Llibre de les corones* (X-XIV), vol. II, ed. de M. P. Cunningham, N. Rebull i M. Dolç. Fundació Bernat Metge 230, Barcelona, 1984. Trad. castellana, *Obras completas*, ed. d'A. Ortega i I. Rodríguez, BAC 427, Madrid, 1981, p. 477-743.

Agnès, i el quart a Cebrià de Cartago, un màrtir que, si bé pertany amb propietat a la seva pàtria, la terra púnica, per l'amor i la llengua també és nostre —«est proprius patriæ martyr, sed amore et ore noster»—, honor i mestre de l'univers (*Perist.* 13,1-3).

L'any 405 publica la seva obra completa. Com havien fet Horaci, a les *Odes*, i Virgili, a les *Geòrgiques*, consagra els primers versos, a manera de pròleg,² a repassar la seva vida i resumir l'argument dels seus llibres. Prudenci té cinquanta-set anys i veïna la vellesa, que començava als seixanta. L'antiga imatge de la roda de la vida, que, després d'ell, es farà tan present en la literatura espanyola, és moguda pel pensament insistent de la mort. Repassa el seu *cursus honorum*: la toga del fòrum, el govern de nobles ciutats, i finalment un lloc en la cort de Teodosi o dels seus fills. «Quin profit en trauré, es pregunta, quan la mort haurà esborrat tot allò que he sigut?» (*Praef.* 28-30). I es contesta: «Lloï Déu almenys amb la veu, si no puc amb obres meritòries» —«Saltem voce Deum concelebret, si meritis nequit»— (*Praef.* 36). Així expressa el seu propòsit de dedicar-se a la poesia com a latria i litúrgia. Consagrarà, doncs, els dies i la nit amb la himnòdia en el *Cathemerinon*,

² A. PRUDENCI, *Praefatio*. Trad. catalana, *Prefaci. Llibre d'himnes de cada dia*, ed. de M. P. Cunningham, N. Rebull i M. Dolç. Fundació Bernat Metge 207, Barcelona, 1979, p. 41-46. Trad. castellana, *Obras completas*, ed. d'A. Ortega i I. Rodríguez, BAC 427, Madrid, 1981, p. 3-7.

i dedicarà poemes als màrtirs i lloances al apòstols en el *Peristephanon*: «Carmen martyribus devoveat, laudet apostolos» (*Præf.* 42).

Prudenci integra el seu propòsit en un dels impulsos i moviments més característics de l'Església del seu temps. El segle IV és la gran època de la devoció als màrtirs i de la formació d'una litúrgia martirial específica, caracteritzada per l'afluència de grans multituds, la creació d'un repertori de lectures bíbliques i hagiogràfiques i cants apropiats, els panegírics, molt freqüents a Orient, i els comentaris de les passions a Occident, i també l'edificació de grans basíliques, com a Roma i a Jerusalem, a vegades dotades d'espais per a albergar els pelegrins. Prudenci és l'interpret d'aquesta devoció en la veneració dels màrtirs. Els resa amb el poble i, sobretot, els canta. Amb el *Peristephanon Liber* ha creat l'oda heroica, l'epinici de la poesia cristiana, la cançó triomfal en honor dels màrtirs, com ho expressa prou bé el seu títol de *Llibre de les corones*. El *Peristephanon* es podria prendre, fins i tot, com l'itinerari d'un pelegrinatge que el portaria de la seva Calahorra natal a Saragossa, Mèrida, València, Tarragona i Roma, *ad limina Apostolorum*.

Prudenci, doncs, és el poeta de la Tarraconense cristiana. Els màrtirs hispànics que honora amb el seus versos, si fem excepció de santa Eulàlia de Mèrida, són tots d'aquesta província i, a més, considera la ciutat

de Tarragona com a pròpia, «la nostra urbs», diu, la nostra ciutat gran. De manera que aquells que en temps passats defensaven la pretensió de Tarragona com a ciutat del poeta, prenen l'argument del v. 143 de l'himne VI del *Peristephanon*:

«O triple honor, o celsitud triforme
amb què la ciutat nostra més culmina,
per damunt totes les ciutats d'Ibèria.»
(*Perist.* VI, 142-144)

Aquest *carmen* VI del *Peristephanon* és l'himne en honor dels sants màrtirs tarragonins: *Hymnus in honorem beatissimorum martyrum Fructuosi episcopi et Augurii et Eulogii*.³ Comença amb un «macarisme», una benaurança a Tarragona:

«Felix Tarraco, Fructuose, vestris
attollit caput ignibus coruscum»
(*Perist.* VI, 1-2),

que inclou una invocació a Fructuós i als seus dos diaques, que s'allarga fins a la quarta estrofa. Inclou, després, des del vers 14 fins al 141, una versificació literal de la *Passio*, en què prescindeix, però, dels detalls més ordinaris o més prosaics en favor dels més lírics o èpics, segons les circumstàncies, i acaba amb un coral —«circumstet chorus ex utroque sexu»— (*Perist.*

³ A. PRUDENCI, «*Hymnus in honorem beatissimorum martyrum Fructuosi episcopi et Augurii et Eulogii*», *Peristephanon liber*, VI. Trad. catalana, *Llibre de les corones* (I-IX), vol. I, ed. de M. P. Cunningham, N. Rebull i M. Dolç, Fundació Bernat Metge 229, Barcelona, 1984, p. 104-110. Trad. castellana, *Obras completas*, ed. d'A. Ortega i I. Rodríguez, BAC 427, Madrid, 1981, p. 593-603.

VI, 148) i dues súpriques d'intercessió, una a favor de Tarragona i una altra per al propi poeta (*Perist.* VI, 157-159 i 160-162).

Dels catorze poemes del *Peristephanon*, si prescindim del desè, que tota la tradició manuscrita considera un poema independent, i del vuitè, que és un *titulus*, com hem vist, a cinc se'ls dóna el nom d'himnes i a vuit el de *passiones*. I el *carmen* a Fructuós porta el títol d'*hymnus*, i no de *passio*. Cosa curiosa, perquè és l'únic poema que versifica una *passio* coneguda. Ho fa amb estrofes trístiques d'hendecasilabs, o sigui, una combinació estròfica de tres hendecasilabs, de creació personal, sense precedents en l'estrofisme clàssic, motivada ben segur pel *triplex honor* i el *triforme culmen* amb què la «trinitat tarragonina» realça la ciutat; combinació usada només en un altre poema, que arrenca amb una lloança també a la Trinitat divina, l'*Hymnus post cibum*, el quart del *Cathemerinon*, un llibre diürn, amb la himnòdia quotidiana. Tot fa pensar, doncs, que el *carmen* VI del *Peristephanon* seria escrit, a propòsit, com una peça himnòdica per a una celebració festiva en honor de sant Fructuós, com ho podria deixar entendre el v. 150: «vestrum psallite rite Fructuosum» —'canteu segons els ritus el vostre Fructuós'. Segurament la celebració anual dels màrtirs, una festa local com ho suggereixen també les clares al·lusions a la congregació de Tarragona, sobretot en el primers

versos, i les referències a la topografia ciutadana que es fan en l'estrofa, que comença amb aquell vers tan mirat pels arqueòlegs: «Hinc aurata sonent in arce tecta»: «Que aquí, a la ciutatella, retrunyin els teginats daurats, mentre allà baix s'aixeca el suau murmuri de la riba i les ones festives fan sentir llur càntic» (*Perist.* VI, 154-156).

En l'aspecte devocional té un gran interès el v. 145, que diu: «Exultare tribus libet patronis.» L'estrofa sencera fa d'aquesta manera: «És una sort d'enorgullir-nos per aquests tres patrons, la protecció dels quals s'estén sobre tots nosaltres, pobles de les terres dels Pirineus» (*Perist.* VI, 145-147).

Cal notar que la paraula *patronus* té connotacions jurídiques i institucionals. El *patronus* era el ciutadà romà d'origen, home influent i protector d'un nombre indeterminat de ciutadans més humils que li eren addictes sota el nom de clients, *clientes*.

Els grans ciutadans de Roma exercien el patronat de vil·les o de pobles d'Itàlia, de províncies estrangeres i fins de reis aliats. Es comprometien, amb els seus *clientes*, a defensar, protegir, donar suport a les seves queixes i reclamar justícia. Els habitants de Càpua foren clients de Ciceró; els de Capadòcia, de Cató, i alguns reis d'Àsia ho foren de Pompeu. Els lligams de clientela eren sagrats. De fet, el nom de *patronus* ve de *pater*, i el de *clientes*

deriva de *colentes* ('els qui honoren o veneren'). Aquesta estrofa del *Peristephanon*, doncs, explicaria per què despertaven un interès tan gran les festes i el culte dels màrtirs. El màrtir, al s. IV, esdevenia el *patronus*, el nucli d'un sentiment d'orgull i d'entusiasme local desconegut; els nadius d'una ciutat o d'un districte trobaven en llur màrtir un sentiment de comunitat o d'identitat com a grup, no inferior al que trobaven els *clientes* de l'Imperi en els seus poderosos patrons. Tan fort deuria ser aquest sentiment, que les autoritats eclesiàstiques hagueren de mostrar-se prudents a l'hora d'exercir-ne la gestió. Per a sant Ambròs, per exemple, el culte als màrtirs era una qüestió d'alta política, i es va servir de la seva gran autoritat per a obtenir el control, la direcció i els beneficis espirituals de les commemoracions.

Comunament s'admet que la *Passio* de sant Fructuós presenta el testimoni més antic sobre la veneració de les relíquies d'un màrtir en una Església de l'Espanya cristiana. En el capítol sisè diu que en caure la nit els germans van córrer cap a l'amfiteatre, n'aplegaren les cendres i tots en van prendre tantes com van poder. Però Fructuós se'ls aparegué i els exhortà que les cendres, de què, duts, per l'amor, s'haurien emparat, fossin restituïdes sense tardança.⁴

⁴ P. FRANCHI DE'CAVALIERI, «Gli Atti di S. Fructuoso di Tarragona», dins *Note agiografiche*, Ciutat del Vaticà, 1935, fasc. 8, p. 192-193.

El *Peristephanon* és més explícit i ens dóna unes dades molt interessants sobre l'ús devocional d'aquestes relíquies i de la seva ubicació a finals del s. IV.

Pel que fa a l'ús, se les endugueren a casa per a guardar-les com a *dicata dona* (*Perist.* VI, 134), 'present sagrat', o bé per a portar-les sobre el pit, *gestare sinu* (*Perist.* VI, 135), com a penyora fidel de protecció, *fidele pignus* (*Perist.* VI, 135).

Referent al lloc on es guardaven al s. IV, diu: a fi que les relíquies «no es trobin repartides per diversos indrets, en sepulcres separats, apareixen tots tres un dia vestits de roba blanca de neu —*niveis stolis amicti*—; manen que hom restitueixi llurs relíquies sagrades i que les tanqui, totes juntes, en una urna de marbre —*cavo marmore*—» (*Perist.* 136-141).

El *Peristephanon*, en aquests versos, gairebé no es pot referir a un primer enterrament de les restes dels màrtirs a la necròpoli el 259, car difícilment s'haurien col·locat en un sepulcre de marbre —la majoria d'enterraments en sarcòfags, a la necròpoli paleocristiana de Tarragona, són pagans.

Més aviat, doncs, es referiria a una translació de la relíquies, durant el s. IV, a un sepulcre de marbre, a la basílica coneguda per les excavacions de Mn. Serra Vilaró. El trasllat podia donar peu a l'èmfasi de conservar les cendres totes juntes. I fins i tot ens

podríem preguntar si el poema s'escriuria amb motiu de la translació de les relíquies.

Aquests indicis, que hem insinuat en l'anàlisi del text del *Peristephanon*, encaixen amb les restes arqueològiques que ens han pervingut; restes molt malmeses i, per tant, difícils d'interpretar. Però un exercici de comparació amb altres monuments coetanis i de configuració similar, més ben conservats i més ben documentats, podrien també acostar-nos a la comprensió dels nostres.

En el canvi del s. IV al V, en l'indret de la necròpoli de sant Fructuós, s'erigeixen dues basíliques en pocs anys de diferència: la basílica meridional descoberta per Mn. Serra Vilaró i la septentrional descoberta en l'excavació dels terrenys d'Eroski el 1994, estudiada pel Dr. Jordi López i derruïda vergonyosament amb l'anuència còmplice dels qui podien i havien d'impedir-ho.⁵

La basílica meridional segurament que contenia els cossos sants. Hi ha el testimoni epigràfic d'un fragment d'inscripció, del qual el Dr. Vives

i Gatell, basant-se en inscripcions anàlogues del nord d'Àfrica, dóna com a segur el suplement: [*Fru*]ctuosi Au[gurii et Eulogii].⁶ La superfície epigràfica fa escaire per dalt amb una cara motllurada amb senyals evidents de fregadís, segons Mn. Serra Vilaró; la qual cosa indicaria que no es tracta d'una làpida, sinó d'un fragment, en posició horitzontal, d'altar, cimbori o *transenna*. Aquesta memòria dels sants màrtirs la vindrien a confirmar, també, altres inscripcions amb les fórmules «sanctorum sede quiesces, in sede sanctorum quiescis i sancta Christi in sede quiescis»,⁷ que farien referència a sengles enterraments privilegiats *ad sanctos*, i que, segons Yvette Duval,⁸ són les més antigues

⁵ J. SERRA, *Excavaciones en la necrópolis romano-cristiana de Tarragona*. Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, n. 93, Madrid, 1928; n. 104, 1929; n. 111, 1930; n. 133, 1935. J. SERRA, *Fructuós, Auguri i Eulogi, màrtirs sants de Tarragona*, Tarragona, 1936. M. D. DEL AMO, *Estudio crítico de la Necrópolis Paleocristiana de Tarragona*. 3 volums. Tarragona, 1979, 1981 i 1989. J. LÓPEZ VILAR, *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental a Tarraco: el temple septentrional i el complex martiriàl de sant Fructuós*. 2 volums. Tarragona, 2006.

⁶ J. VIVES, «Una inscripció històrica dels màrtirs de Tarragona», dins *Analecta Sacra Tarracoen-sia*, Barcelona, n. 9, 1933, p. 247-251, fig. 2. J. VIVES, «Inscripcions cristianes de la necròpolis romano-cristiana de Tarragona», dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, n. 8, 1927-1931 (1936), p. 384; n. 14, amb fotografia, 1936. J. VIVES, *Inscripciones de la España romano-visigoda*, Barcelona, 1969, p. 109, n. 321, lám. 17. G. ALFÖLDY, *Die römischen Inschriften von Tarraco*, Berlín, 1975, p. 414-415, n. 942, lám. 161, fig. 6. J. MARTÍ I AIXALÀ, «Fragment d'inscripció monumental», dins *Pallium*, Tarragona, 1992, p. 54, n. 6, amb fotografia.

⁷ J. VIVES, *Inscripciones de la España romano-visigoda*, Barcelona, 1969, p. 66, n. 208, p. 66, n. 209, p. 93, n. 294. G. ALFÖLDY, *Die römischen Inschriften von Tarraco*, Berlín, 1975, p. 412, n. 937, p. 444-445, n. 1008, p. 446, n. 1010.

⁸ Y. DUVAL, *Auprès des Saints, corps et âme. L'inhumation 'ad sanctos' dans la chrétienté d'Orient et d'Occident du IIIe au VIIe siècle*, París, 1988.

Y. DUVAL, «Projet d'enquête sur l'épigraphie martyriale en Espagne romaine, visigothique (et

de la península ibèrica amb la menció d'un espai privilegiat semblant.

No seria estrany que alguns bisbes de Tarragona també hi fossin enterats. Una lauda musiva, famosa, amb inscripció en hexàmetres dactílics, dedicada a *Optimus*, té, després del nom, una llacuna que s'ha vingut suplir per *dominus*, i en alguna edició per *antistes*. Vives, Alföldy, Gómez i Mayer⁹ identifiquen *Optimus* amb un bisbe, si bé la inscripció i els atributs iconogràfics no evidencien ni confirmen aquesta suposició. Si es verifiqués, però, tindriem el nom d'un altre bisbe de Tarragona, entre Himeri i Ticià.

Aquesta basílica tenia un edifici, cap al costat meridional, de cronologia contemporània a la mateixa basílica. Podia ser un *monasterium* o albergueria per als pelegrins. Com el que Paulí de Nola va fer construir a Cimitile, al costat de la basílica de Sant Fèlix, i com els que el papa Damas va fer també a Sant Llorenç de Roma, a Sant Pere i a Sant Pau, tots ben documentats per les fonts.

Paulí és un testimoni que documenta molt bé l'apogeu dels pelegrins

byzantine)», dins *Antiquité Tardive*, 1, París, p. 173-206.

⁹ J. VIVES, *Inscripciones de la España romano-visigoda*, Barcelona, 1969, p. 93, n. 294. G. ALFÖLDY, *Die römischen Inschriften von Tarraco*, Berlín, 1975, p. 412, n. 937. J. GÓMEZ PALLARÉS - M. MAYER, «Aproximación a un inventario de los mosaicos funerarios de época paleocristiana de Hispania», dins *Cahiers des études anciennes*, Université du Québec à Trois Rivières, 1996, XXXI, p. 75.

natges a les tombes dels màrtirs entre el s. IV i el s. V. Nascut a Bordeus el 355 i mort a Nola el 431, fou un terratinent d'una riquesa immensa. Tenia possessions a la Gàl·lia, a Espanya i a Itàlia. De classe senatorial, deixà la carrera política el 383, pelegrinà a Espanya i es casà amb Teràsia, una dona excepcional. Batejat el 389 i ordenat prevere a Barcelona el 393, es retirà definitivament a Cimitile per a fer vida monàstica a prop de la tomba de sant Fèlix. Fou ordenat bisbe de Nola el 409.

Sobre la tomba de sant Fèlix, Paulí va construir un santuari. A través dels *Carmina natalicia*,¹⁰ que commemoren l'aniversari de la mort del màrtir, el 14 de gener, i que eren recitats cada any davant d'un gran nombre de pelegrins, sabem una colla de coses sobre el pelegrinatge a Nola que ens fan endevinar allò que no sabem d'altres indrets.

Una gernació procedent de la Itàlia centremeridional venia a la festa. De Roma, també; la via Appia anava atapeïda, al llarg de 120 milles, per la gentada.

Els pelegrins entraven i sortien de l'església, il·luminada de nit i de dia. Paulí, entre comprensiu i divertit, explica que els camperols de la Campània pelegrinaven a Sant Fèlix amb els seus porcs ben encebats, amb embolics de bous robats i de gallines malaltes de brom.

¹⁰ PAULÍ DE NOLA, *Carmina*. P. L. 61. CSEL 30.

Venien de prop i de lluny, desafiant el fred i la neu, i passaven la nit vencent la son amb la llum de torxes de resina i tocant la gaita. No desproveïts de fe, però una mica pagans i amb poques lletres, Paulí en descriu les turbulències i l'afecció a la beguda. I, bondadós, diu que el poble senzill erra en la pietat, perquè creu que els sants s'alegren de veure inundat el seu sepulcre de vins olorosos. És una referència a l'oblació i libació en honor dels sants, que donava ocasió a empinar el colze, talment si es tractés d'un acte de fervorosa devoció, com diu sant Agustí en la seva Epístola 22,¹¹ comentant allò de les orgies i ebrietats de l'*Epístola als Romans* (13,13). Ambròs les va suprimir dràsticament a Milà, sense compassió ni per la sòbria pietat de santa Mònica. Sabem, per una pàgina molt tendra de les *Confessions*,¹² que Mònica anava cada dia a l'església. Arribada a Milà, va voler continuar la seva habitud africana d'oferir sobre la tomba dels màrtirs la pietosa oblació, però en arribar a la Catedral amb brou, pa i vi pur, l'ostiari la deturà i li va comunicar cortesament que allí aquell costum havia estat vedat pel bisbe, i la devota provinciana s'hi conformà amb tanta pietat i obediència que admirà el seu fill Agustí.

¹¹ AGUSTÍ, *Epístola* 22,2. P. L. 33, 91. BAC 69, p. 89-90.

¹² AGUSTÍ, *Confessiones* 6, 2,2. P. L. 32, p. 719-720. BAC 11, p. 271-272. Traducció catalana de J. M. Llovera, Barcelona, 1931, p. 153-156.

Hi havia, però, també els pelegrins de la noblesa. El mateix Paulí va pelegrinar a Mèrida, Alcalà, Calahorra, Tarragona, Lleida i Barcelona, i va fer del pelegrinatge una metàfora de l'existència. En el seu *monasterium* de Cimitile va allotjar, com a hostes, Valerius Pinianus, de la *gens Valeria*, amb la seva dona Melània, la Jove, que, gràcies a la distribució de les seves immenses riqueses, havien pogut afranquir més de vuit mil esclaus. Venudes les propietats, se n'anaren a Terra Santa. I, en enviduar, Melània es retirà definitivament en un monestir de Jerusalem, a la muntanya de les Oliveres.

Tornant al nostre tema de les dues basíliques tarragonines, l'altra basílica, la septentrional, tenia un marcat accent funerari; una mena de prolongació de la meridional, de la *memoria* martirial pròpiament dita.

Seria com els *martyria*, construïts a Roma vora una catacumba amb el sepulcre d'algun màrtir insigne, i que constituïen grans cementiris comunitaris amb multitud de tombes protegides per la proximitat d'un sepulcre sant. Per exemple: Sant Llorenç a la Tiburtina, Santa Agnès a la via Nomentana i la *Basilica Apostolorum* (Sant Sebastià) a la via Appia. A Nola també hi havia dues basíliques.

És, per tant, una fórmula que perllonga la possibilitat d'enterrar *retro sanctos*, quan la basílica primitiva és ja insuficient. I és que la demanda excedia l'oferta. Un desconegut, en

el seu epitafi de l'any 382, diu que: «Molts ho desitgen, però només uns quants afortunats ho aconseguïen.»¹³ I un diaca, més il·lustrat i també més crític, va fer gravar a la seva llosa a Sant Llorenç extramurs: «No hi val apegar-se a les tombes dels sants, una vida òptima ens posa ben a prop dels seus mèrits.»¹⁴ Però el costum estava tan ben vist i arrelat, que sant Paulí de Nola, que havia fet enterrar un fill seu nounat a *Complutum*, junt al sepulcre de sant Just i sant Pastor, escrigué a sant Agustí sobre la sepultura *ad sanctos*, preguntant-li què pensava d'aquest piadós costum. El sant doctor li va contestar amb un bell opuscle: *De cura pro mortuis gerenda*. Si bé dedica dues boniques pàgines al deure d'honorar els difunts, la seva resposta sobre la qüestió principal participa d'aquella indiferència amb què santa Mònica, la seva mare, l'havia impressionat, quan a l'hora de la mort, com llegim en aquell fragment de les *Confessions*, reproduït en les lliçons del seu ofici, refusant qualsevol preocupació sobre el lloc del seu enterrament, només demana que la recordin davant de l'altar del Senyor. El que importa, doncs, no és el lloc, respon sant Agustí, sinó la pregària. I afegeix, sense gaire entusiasme, que qui sap si

els visitants d'una *memòria* se sentiran més moguts a pregar bé.¹⁵

Tenint en compte, doncs, les característiques del complex de sant Fructuós de Tarragona, amb les seves dues basíliques, en les quals es practica la inhumació *ad sanctos*, com ho testifiquen les fonts arqueològiques i epigràfiques, i amb els indicis ben probables de construccions d'acollida, diríem que a Tarragona, entre el s. IV i V, sota Himeri, Hilari i Ticià, es produeix la monumentalització del suburbi occidental i es privilegia com a centre d'atracció i lloc d'aplec i reunió, semblantment al que havia succeït a Roma a la segona meitat del s. IV, i a Milà en temps de sant Ambrós. Tot fa suposar que el complex martirial de sant Fructuós estava disposat per a acollir els pelegrinatges i la celebració solemne sobretot del *dies natalis*.

Aquest dia, que normalment s'esqueia en l'aniversari del martiri, es feia una gran celebració, una mena de festa popular, amb càntics, danses, àpats, begudes i altres esbarjos col·lectius. L'interès que aquestes festes despertaven era molt gran. El testimoni de sant Agustí ens ho confirma. La gent venia de tot arreu. Les famílies s'aplegaven. Una part de la celebració es feia a la basílica. El bisbe es traslladava a la *memoria*. Hi havia sermó i es cantaven himnes. Es

¹³ G. B. DE ROSSI, *Inscriptiones Christianae urbis Romae saec. VII antiquiores*. Vol. I. Roma, 1857-1861, p. 142, n. 319.

¹⁴ E. DIEHL, *Inscriptiones Latinae Christianae veteres*. Vol. I. Berlín, 1925, p. 416-417, n. 2126.

¹⁵ AGUSTÍ, *De cura pro mortuis gerenda ad Paulinum liber unus*. P. L. 40, p. 591-610. ÍDEM, *Confessiones*, 9, 11, 27. P. L. 32, p. 775-776. BAC 11, p. 445.

llegien les perícopes bíbliques i també la *passio*, si en tenia. Així es desprèn del c. 36 del Concili III de Cartago¹⁶ i de la praxi de sant Agustí.

Un document oficial del 500¹⁷ diu que l'Església de Roma no llegia les actes dels màrtirs, perquè els autors eren desconeguts i els textos no deixaven una impressió prou segura. Però aquest no era el cas de les actes de Fructuós, que deixen impressió de cosa autèntica.

I encara que no sabem el que es faria a Tarragona, l'abundosa tradició manuscrita de les nostres actes i la seva doxologia final ens demostren que foren molt usades en la celebració litúrgica, com sabem explícitament que ho eren a l'Àfrica de sant Agustí.¹⁸ I el poema del *Peristephanon*, que està a l'arrencada de totes aquestes consideracions, encaixaria igualment prou bé en el marc de les festes commemoratives del martiri a Tarragona, com els *Carmina natalicia* de Paulí de Nola a Cimitile.

La basílica del sector meridional, que correspon a l'excavada per Mn. Serra Vilaró, encara es renovà en la primera meitat del s. VI. El *carmen* laudatori del bisbe Sergi diu que «restaurà els sostres del temple sagrat

i va construir un monestir no lluny de la ciutat».¹⁹

Si aquest *carmen* conservat a l'*Anthologia Hispana* és autèntic, ben possiblement que seria ell, el bisbe Sergi, l'autor de la restauració de la basílica; de fet, el c. 8 del concili de Tarragona del 516 recomana adobar les basíliques en mal estat.²⁰ I, a la vegada, sabríem també que les despulles del bisbe reposaven allí, on continuarien essent venerades les relíquies dels sants màrtirs. I si bé els vestigis arqueològics indiquen que en aquest temps es produeix la reducció dels enterraments a la basílica i l'anul·lació de la seva piscina baptismal, la causa la trobaríem en un canvi de conjuntura, que ve marcada per uns fets importants: la construcció del complex episcopal, possiblement on hi hauria hagut la vella acrópolis, en l'indret de la Catedral actual; la construcció de la *memoria* de sant Fructuós en la basílica de nova planta al bell mig de l'amfiteatre, i el desplaçament de les àrees funeràries.

¹⁶ MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. III, p. 924.

¹⁷ A. THIEL, *Pontificum romanorum epistole*, Braunsberg, 1867, p. 454.

¹⁸ AGUSTÍ, *Sermo* 273, P. L. 38, 1247-1252.

¹⁹ J. VIVES, *Inscripciones de la España romano-visigoda*, Barcelona, 1969, p. 84-85, n. 278. G. ALFÖLDY, *Die römischen Inschriften von Tarraco*, Berlín, 1975, p. 413, n. 939.

²⁰ MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, VIII, p. 543. J. M. MARQUÈS, *Concilis Provincials tarraconenses*, Clàssics del Cristianisme, 50 bis, Barcelona, 1994, p. 58. J. BLANCH, *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, vol. 1, Tarragona, 1951 (1958), p. 37-38.

La basílica de l'amfiteatre,²¹ posterior al pontificat de Joan i Sergi, per tant posterior al 555, cap al final del s. VI, és el testimoni de la perduració del record, en la devoció dels tarragonins, no solament del lloc —l'amfiteatre— on el martiri s'hauria consumat, sinó també del quadrant exacte de l'arena en què s'havia produït.

Fructuós, doncs, a Tarragona, al final del segle VI, era venerat a la basílica de la necròpoli, on havien estat dipositades les seves relíquies, i a l'amfiteatre, on s'hauria construït el seu *martyrium*. El fet de Tarragona no era atípic; Cebrià, a Cartago, tenia també una església on havia vessat la sang, que des de llavors s'anomenà *ad mensam Cypriani*, i una altra sobre el seu sepulcre *in Mappalibus*, també extramurs.

Aquesta església de l'amfiteatre sembla que és la mateixa església de sant Fructuós a què fa referència l'*Oracional de Verona*, un text que es podria datar cap al 700 i que molt probablement derivaria d'un oracional establert entre el 682 i el 683 per l'arquebisbe Julià de Toledo.²²

²¹ TED'A, *L'amfiteatre romà de Tarragona, la basílica visigòtica i l'església romànica*, Memòries d'excavació, 3, Tarragona, 1990, p. 205-242.

²² J. VIVES - J. CLAVERAS, *Oracional visigòtic*, Monumenta Hispaniæ Sacræ, I, Barcelona, 1946, p. 175, paràgraf 523, línia 13. M. DÍAZ, «La fecha de implantación del oracional festivo visigótico», a *Boletín Arqueológico de Tarragona*, época IV, fasc. 113-120, 1971-1972, p. 215-247.

Les oracions del còdex de Verona en la festa de sant Fructuós són les mateixes, i en el mateix ordre, que les que es troben en l'ofici propi del sant en el *Breviarium Gothicum*.²³

La primera notícia que tenim del culte als nostres màrtirs després de la reconquesta, és la de la butlla *Inter primas* del papa Urbà II sobre la restauració de Tarragona, del 1091, que posa el dia de sant Fructuós entre les festes assenyalades.²⁴

Tot fa pensar, que de la vella devoció no en quedaria gran cosa després de la invasió musulmana, de manera que les advocacions parroquials i la toponímia medieval relacionades amb sant Fructuós sembla que serien el resultat de la repoblació i recristianització carolíngia i que el culte seria promogut, des de la Ligúria i des de l'Aquitània, pels benedictins i pels monjos de Cluny. Al claustre del monestir de Sant Pere de Moissac es pot admirar encara un esplèndid capitell romànic amb la passió dels sants màrtirs tarragonins. També el monestir de Cuixà podria ser al centre d'una

²³ A. ORTIZ, *Breviarium secundum regulam beati Isidori*, Toledo, 1502. Reedició amb estudi i notes de F. DE LORENZANA, *Breviarium Gothicum secundum regulam beatissimi Isidori*, Madrid, 1775. Reproduït per MIGNÉ a P. L. 86, 1054-1066. J. VIVES - J. CLAVERAS, *Oracional visigòtic*, Monumenta Hispaniæ Sacræ, I, Barcelona, 1946, p. 148-157, paràgrafs 446-468.

²⁴ E. FLÓREZ, *España Sagrada*, Madrid, vol. XXV, 1770 (1859), ap. 13, p. 215-217. J. BLANCH, *Arxi episcopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, vol. I, Tarragona, 1951 (1958), p. 75-76.

densa difusió del seu culte, en forma estel·lar, en punts que corresponen als bisbats d'Urgell i d'Elna-Perpinyà.²⁵

D'aquesta manera s'explicaria el nombre relativament important de santuaris dedicats a sant Fruitós a la Catalunya Vella, abans i tot de la reconquesta de Tarragona, i que la devoció antiga al nostre sant quedés confinada en els límits de la Catalunya Vella, beneta i carolíngia, i no en quedés rastre, fora de la ciutat de Tarragona, en la Catalunya Nova.

Però la devoció a sant Fructuós de la Tarragona restaurada fa l'efecte d'haver perdut tota referència a les tres basíliques lligades a la memòria dels llocs de la seva sepultura i del seu martiri en la primitiva devoció tarragonina.

Per això, les descobertes arqueològiques del s. XX a Tarragona, disset segles —com diu el títol d'aquesta conferència— després del martiri de sant Fructuós, són d'una importància cabdal per a la devoció d'aquesta Església nostra als sants màrtirs i com a monument de la seva venerable tradició. Reintegren els testimonis de la tradició literària de la devoció a sant Fructuós —les actes, els himnes, com el de Prudenci, i els oracionals— que no havíem perdut mai, i els vestigis de la tradició material, la d'uns llocs sagrats, dels quals la comunitat local

ja no tenia memòria. En aquest context, mentre s'excavava la necròpoli, en la mesura que es donaven indicis d'una basílica amb el sepulcre dels sants màrtirs, aquests llocs esdevenien sants.

La conferència de Mn. Serra Vilaró sobre aquest tema, pronunciada a Tarragona el 26 de novembre de 1934, en la *Setmana Pro Ecclesia et Patria*, va suscitar l'entusiasme i els projectes que es poden llegir en la ressenya publicada en el diari *La Cruz* del dia 29 següent: es proposava deixar el sepulcre descobert a la veneració dels fidels o extreure'l, portar-lo a la Catedral i dipositar-lo sota la capella dels sants màrtirs.

L'organització d'un Homenatge de la Província Eclesiàstica Tarraconense als seus grans màrtirs de Tarragona recollia i volia fer realitat aquell propòsit: el de portar el sepulcre dels màrtirs a la basílica de la seu dels successors de sant Fructuós. Així ho notificava la comissió que havia format el Dr. Borràs, presidida pel canonge Miquel Vilatimó, en una circular del mes de juny de 1935 adreçada específicament als capellans.²⁶

Als inicis de l'any 1936 Mn. Serra Vilaró publicà el seu llibre sobre

²⁵ E. MOREU-REY, «L'antiga devoció a Sant Fruitós», a *Boletín Arqueológico de Tarragona*, època IV, fasc. 113-120, 1971-1972, p. 246-252.

²⁶ M. VILATIMÓ, «Homenaje de la Provincia Eclesiástica Tarraconense a sus grandes mártires, el Obispo San Fructuoso, y sus ministros San Augurio y San Eulogio», a *Boletín Oficial Eclesiástico del Arzobispado de Tarragona*, any 71, tom 44, núm. 7, 5 de juliol 1935, p. 114-119.

sant Fructuós,²⁷ que coronava deu anys de treball, potser —diu ell— els més plens i satisfactoris de la seva vida. L'havia escrit sota els auspicis del cardenal Vidal i Barraquer i a ell el dedicava. Però la guerra civil deixà en no-res tots els projectes, i la persecució afegí, al sepulcre i a la glòria dels màrtirs antics, la glòria i els sepulcres dels nous màrtirs. I les flames, que rubricaren el sacrifici i holocaust del Dr. Borràs, imitaven humilment i fidelment les dels sants màrtirs, com la creu de Pere volia imitar la de Jesucrist.

Des d'aquest moment, la passió d'aquests homes, que amb la seva fe ens engendraren i ens confirmaren en Crist, es convertí en un sacrament de comunió amb la passió i la mort de Fructuós i els seus diaques.

Mn. Serra Vilaró mateix farà, de la seva persecució, una metàfora viva i una imitació d'aquella persecució primera, i de la seva vida errant de pròfug i d'exiliat, un pelegrinatge devocional en honor de les relíquies dels Sants Màrtirs de Tarragona.

Refugiat a Roma des del 15 d'agost de 1936, el dissabte 3 d'octubre, vigília del sant del cardenal Vidal, el va anar a veure a Farneta i tornà a Roma el dia 5. Després, gràcies, diu ell, als sacrificis del Cardenal, que li va proporcionar alberg i l'estricta pagament del bitllet fins a Gènova, a més de

cartes de recomanació, pot continuar els treballs iniciats a Roma a l'Arxiu de la casa del príncep Doria Pamphilij sobre el culte de les relíquies de sant Fructuós a les costes de la Ligúria. I mil lires rebudes del Sr. Cambó li permetran realitzar la visita i l'estudi dels llocs relacionats amb els sants de Tarragona. Mentrestant, l'home que escriurà el martirologi sacerdotal de la persecució religiosa del 1936 al 1939 a l'arquebisbat de Tarragona, anotava amb aquella minuciositat de científic que li esqueia la llista detallada dels preveres tarragonins, llur situació durant l'any 1937, i unes cartes de Mn. Franquet i de Mn. Solsona l'assabentaven des de Burgos dels esdeveniments a la zona republicana.²⁸

En una nota del pròleg al seu *San Próspero de Tarragona*,²⁹ recorda aquell projecte de què us parlava abans, i amb el cor commogut recorda el martiri dels promotors, el Dr. Borràs i el Dr. Vilatimó, i no s'està de dir que, si estigués en la seva mà i les despulles del Dr. Borràs fossin recuperades, serien les relíquies del Dr. Borràs les que voldria dipositar en el sepulcre buit dels Sants Màrtirs.

En el frontispici del manuscrit de la versió catalana del mateix llibre, que no ha estat publicada, resumia

²⁸ J. MARTÍ I AIXALÀ, «Mn. Serra Vilaró i la seva condició d'eclesiàstic», dins *Revelar el passat*, Tarragona - Solsona, 1994, p. 74-87.

²⁹ J. SERRA VILARÓ, *San Próspero de Tarragona y sus discípulos refugiados en Italia en el año 711*, Barcelona, 1943, p. 8, nota 1.

²⁷ J. SERRA VILARÓ, *Fructuós, Auguri i Eulogi, màrtirs sants de Tarragona*, Tarragona, 1936.

l'experiència de ruïna i de grandesa, de prova i de fidelitat d'aquells anys, amb una estrofa també de l'himne VI del *Peristephanon*:

«Un temps serà
que el món tombi en ruïnes;
llavors, oh Tarragona, del suplici
te traurà Fructuós entre l'incendi»

(*Perist.* VI, 157-159).

He llegit que Pius XII, poc després de la seva elecció al pontificat, referint-se a aquells mateixos anys de prova, prenía també uns versos de l'himne de Prudenci als nostres màrtirs per a saludar els qui venien de la gran tribulació: *Hispanos Deus aspicit benignus*.³⁰

«Benigne esguarda els hispans l'Altíssim,
per quant l'augusta acrópolis íbera
amb triple honor la Trinitat corona»

(*Perist.* VI, 3-5).

Amb el segell daurat d'aquesta estrofa suplicant, em permetreu tan-

car la nostra estona de conversació fraterna. Però abans d'acabar del tot, deixeu-me dir, que, tant si creieu que és casualitat, com si creieu que és causalitat, ningú no pot negar que aquells anys del segle xx en què es recuperà la tradició martirial tarragonina amb una certa plenitud, foren també dels més gloriosos de la nostra història diocesana. El gest de Benet XV, creant cardenal de la santa Església romana l'arquebisbe Vidal i Barraquer, era ple de significat. I com he dit en un altre lloc,³¹ fou en temps d'aquest prelat que la primacia de Tarragona havia trobat l'exercici més efectiu potser de tots els temps, i l'eix Roma-Tarragona, i d'aquesta amb les Esglésies hispàniques, necessitaria remuntar-se al pontificat d'Himeri per trobar algun precedent il·lustre i documentat. La teologia del concili Vaticà II, amb el seu volgut retorn a la tradició pura dels orígens, feia pensar que Esglésies com la nostra serien també considerades i pesades per la seva llarga tradició al servei de la veritat. Però els vents han bufat una mica mundans, diria —i que Déu perdoni la meua boca pecadora—, a favor dels grans centres amb més poder o influència. Com si una Església equidistant del poder i de la influència, com la nostra, no hagués estat precisament per això, per aquesta equidistància, la més capaç, també,

³⁰ La informació la prenc de la *Introducción general a les Obras completas de Aurelio Prudencio* de la BAC, 58 i 427, p. 4*, nota 6, que, tant en l'edició de 1950 com en la de 1981, el seu autor, el P. Isidoro Rodríguez, diu que Pius XII va citar aquest vers: «poco después de su elección al supremo pontificado en el radiomensaje a España», sense citar-ne la font. La nota com a referència prudenciana era interessant i s'adequava bé al context d'aquest apartat de la conferència. Però he de dir honestament que en el text oficial del radiomissatge de Pius XII *ad universos Hispaniae christifideles* datus del dia 16 d'abril del 1939, publicat a AAS, xxxi, 1939, p. 151-154, no hi ha rastre de la cita de Prudenci, ni en la restant documentació pontificia del mateix volum, ni en la del següent, el xxxii, de l'any 1940. Així doncs, la transcripció amb una gran cautela, fent confiança només a l'autor de la nota.

³¹ J. MARTÍ I AIXALÀ, «Glossa biogràfica del Cardenal Vidal i Barraquer», a *Bulletí Oficial de l'Arquebisbat de Tarragona*, octubre 1993, n. 258, p. 25 (313) - 27 (315).

del do preciós de l'esperit de discerniment i de parlar o callar amb autoritat en les èpoques més doloroses i difícils de l'Església espanyola del s. XX.

Però és igual, el clergat de Tarragona, sofert i discret, sap, com deia Vicenç de Lerins en el seu *Commoni-*

torium,³² que són els sants, i sobretot el màrtirs, els portadors de la tradició amb una autoritat superior, i que, per tant, de púrpura, púrpura, només hi ha aquella que raja de la nafra de l'Anyell, la que engalana, per la gràcia de Déu, la seu de Fructuós.

³² VICENÇ DE LERINS, *Commonitorium*, 28. P. L. 50, 675. *Enchiridion Patristicum*, ed. M. J. ROUET DE JOURNAL, Friburg de Brisgòvia, 1953, n. 2175.

Apèndix^{1*}

Sermó 273 de sant Agustí, en el natalici dels màrtirs Fructuós, bisbe, Auguri i Eulogi, diaques

1. Jesús, el Senyor, no només instruï els seus màrtirs amb el seu ensenyament, sinó que també els encoratjà amb el seu exemple. De manera que, en realitat, allò que havien de patir, primer ho va patir per ells, els va mostrar el camí i els va obrir la ruta. La mort o bé és de l'ànima o bé és del cos. L'ànima, però, no pot morir, i amb tot es pot morir. No pot morir perquè no es perd mai la seva essència, i en canvi es pot morir donat el cas que perdi Déu. Tal com la pròpia ànima és la vida del cos, així també Déu és la vida de la mateixa ànima. Doncs, a l'igual que mor el cos, així que l'hagi deixat l'ànima, que és la seva vida, també l'ànima es mor, posat que Déu l'hagi deixada. Però perquè Déu no l'abandoni, que visqui sempre en la fe i la confiança, per tal de no témer la mort per Déu i no morir de Déu abandonada. Resta, doncs, que la mort que es tem, al cos faci temença. Per aquest motiu també el Senyor Jesucrist donà seguretat als màrtirs seus. Com dubtarien de la integritat dels propis membres, els qui havien rebut segura garantia sobre el nombre dels cabells? *Fins els vostres cabells, diu, teniu comptats* (Mt 10,30. Lc 12,7). I en un altre indret encara ho diu més clar: *Creieu-me, ni un sol cabell de la vostra cap no es perdrà* (Lc 21,18). Ho diu la veritat i s'espanta la feblesa?

2. Benaürats els sants, en les memòries del quals celebrem el dia de la seva passió; ells, a canvi de la salvació temporal, acceptaren l'eterna, la immortalitat sense fi, i a nosaltres ens han deixat una exhortació en aquestes solemnitats. Quan escoltem com han sofert els màrtirs, ens alegrem i glorifiquem Déu amb ells, i no fem dol per la seva mort. De fet, si no haguessin mort per Crist, us penseu que encara viurien fins avui? Per què no faria la professió de fe, el que hauria hagut de fer la malaltia? Heu sentit els interrogatoris dels perseguïdors, heu escoltat les respostes del confessors, quan es llegia la passió dels sants. Entre altres coses, què era allò que deia el bisbe sant Fructuós? Com algú li digués i demanés que fes memòria d'ell i que per ell pregués, va respondre: *És necessari que pregui per l'Església*

¹ *Atès que no hi ha publicada cap versió íntegra al català del sermó 273 de sant Agustí, citat tantes vegades i una de les fonts més precioses de la devoció a sant Fructuós, i de la celebració del seu *dies passionis* a l'Àfrica cristiana, dono la meua traducció com a apèndix de la conferència. Josep Martí i Aixalà.

catòlica, estesa d'orient fins a occident. Qui prega per cada u singularment? Al qui prega per tots, no n'hi passa cap per alt. No queda cap membre preterit en l'oració del qui resa per tot el cos. Què us sembla, doncs, que li advertí a qui li demanava que pregués per ell? Què penseu? Sens dubte que ho sabeu. Us ho recordo: Li demanava que pregués per ell. *I jo, va dir, prego per l'Església catòlica, estesa d'orient fins a occident.* Si vols que pregui per tu, no t'apartis d'aquella per la qual jo prego.

3. I què és allò que deia el sant diaca que amb el seu bisbe va patir i fou coronat? El jutge li féu: *També tu adores Fructuós?* I ell li replicà: *Jo no adoro Fructuós, sinó el Déu, que Fructuós també adora.* D'aquesta manera ens amonestà, per tal que honorem els màrtirs i, amb els màrtirs, adorem Déu. No hem de fer com lamentablement fan els pagans. En realitat ells adoren homes morts. Sens dubte tots ells, els noms dels quals sabeu, als qui s'edifiquen temples, foren humans i en les coses humanes, molts d'ells, gairebé tots, tingueren la potestat reial. Ho heu sentit de Júpiter, d'Hèrcules, de Neptú, de Plutó, de Mercuri, de Bacus i d'altres, tots foren homes. Això no solament s'explica en les faules dels poetes, sinó també en la història dels gentils. Els qui han llegit, ho saben, i els qui no tenen lletres, que facin cas dels qui les tenen. Aquests homes, doncs, atragueren l'interès humà amb alguns beneficis temporals, i així començaren a ser adorats per homes vans i perseguidors de coses vanes, de tal manera que foren anomenats déus i per déus foren tinguts; com a déus els edificaren temples, com a déus foren implorats, com a déus els construïren altars, com a déus els consagraren sacerdots i com a déus els immolaren víctimes.

4. Però de temple només n'ha de tenir el Déu veritable i només a ell s'ha d'oferir un sacrifici. D'aquestes coses, que amb raó i correctament estan destinades a l'únic Déu vertader, uns miserables, induïts a error, en feien presentalla als déus falsos. Per aquest motiu, l'error pervers va assetjar la misèria humana; per aquest motiu, el diable jeia en totes les ànimes prostrades. Però quan la gràcia del Salvador i la misericòrdia de Déu finalment va mirar els indignes, es va complir allò que havia estat anunciat profèticament en el Càntic dels Càntics: *Desperta, aquiló, vine, austre, i venteja el meu jardí, i s'escampin les aromes* (Ct 4,16). Com s'ha dit: *Desperta, aquiló.* De fet, la d'aquiló és la part freda del món. Les ànimes sota el domini del diable, a l'igual que sota l'aquiló, tingueren fred i, perdut el fervor de la caritat, quedaren ben glaçades. Però, què se li diu? *Desperta, aquiló.* Ja has jagut prou, ja n'hi ha prou de posseir-les, ja t'has abocat prou sobre els caiguts. *Aixeca't, vine, austre* —que és el vent del cantó de la llum i del fervor— *i venteja el meu jardí, i s'escampin les aromes.* Fa només una mica que aquestes aromes eren recollides.

5. Quines són, aquestes aromes? Aquelles de les quals diu l'esposa del Senyor: *Correrem darrera de la flaire dels teus perfums* (Ct 1,3). L'apòstol Pau, memorant aquesta olor, va dir: *Som bona olor de Crist a tot arreu, tant enmig dels qui se salven, com dels qui es perden.* Oh gran misteri! *Som bona olor de Crist a tot arreu, enmig dels qui se salven i dels qui es perden. Per als uns, certament sentor de vida per a la vida; per als altres, sentor de mort per a la mort. I qui serà capaç d'entendre aquestes coses?* (2Co 2,14-16). De quina manera la bona olor vivifica alguns i occeix els altres? La bona olor, no la mala olor. Car no diu: la bona olor vivifica els bons i la mala olor mata els dolents. No diu: per a alguns som bona olor per a la vida; per a altres, mala olor per a la mort. No ho diu, això, sinó que *som bona olor de Crist a tot arreu.* Ai dels miserables als qui occeix la bona olor! Si, doncs, som bona olor, oh Pau, per què aquesta mateixa olor occeix els uns i anima els altres? Que vivifica alguns, ho escolto, i ho entenc; que a altres els occeixi, difícilment ho arribo a comprendre. Com vós ho heu dit perfectament: *Qui es capaç de comprendre aquestes coses?* No causa meravella que no en siguem capaços. Que ens en faci, doncs, aquell de qui era el perfum de què parlem. Promptament respon l'Apòstol: Cal que ho entenguis: *Som bona olor de Crist a tot arreu, tan enmig dels qui se salven, com enmig dels qui es perden.* Nosaltres, doncs, som bona olor, *per a alguns olor de vida per a la vida, per a altres olor de mort per a la mort.* Aquest olor vivifica els qui estimen, i fa morir els envejosos. Sense la fama il·lustre dels sants no se suscitaria l'enveja dels impius. L'olor que exhalaven els sants va començar a ser perseguida, però a l'igual que els flascons de perfums, com més esclafats, més i més la flaire s'escampava.

6. Benaürats aquells la passió del quals ha estat llegida públicament ara en veu alta. Benaürada santa Agnès, la passió de la qual celebrem en el dia d'avui. Era verge com deia el seu nom. Agnès, en llatí, significa 'anyella' i, en grec, vol dir 'casta'. Era tal com s'anomenava i amb justícia era coronada. Què, doncs, germans meus, què us diré d'aquells homes que els pagans van adorar com a déus, als quals van fer presentalla de temples, sacerdots, altars i sacrificis? Què us diré? Han de ser comparats als nostres màrtirs? Només de venir a boca això ja és una injúria. A qualsevol, siguin els qui siguin dels nostres fidels més febles, per molt envellits que estiguin i encara que hagin de ser nodrits amb llet i no amb menjar sòlid, de cap manera no se'ls poden comparar aquells sacríflegs. Què val Juno davant d'una velleta fidel cristiana? Davant d'un cristià feble i ancià, a qui li tremolen els membres, quina força té Hèrcules? Hèrcules va vèncer Cacus, va vèncer el Lleó, Hèrcules va vèncer també el Cèrber, però Fructuós va vèncer tot el món. Compara l'un amb l'altre. Agnès, una noia de tretze anys, va guanyar el diable. Aquesta nena guanyà aquell que havia enganyat molts seguidors d'Hèrcules.

7. Això no obstant, caríssims, als nostres màrtirs, amb els quals aquells no s'hi han de comparar de cap manera, nosaltres no els tenim per déus, no els adorem com a déus, no els dediquem temples, ni altars, ni sacrificis. Els sacerdots no els presenten ofrenes, no, de cap manera. Les ofrenes les fan a Déu. Sí, aquestes coses són ofertes a Déu, pel qual ens són donades totes. També, quan en les memòries dels sants màrtirs fem ofrenes, és que potser no les oferim a Déu? Els màrtirs sants tenen un lloc d'honor. Mireu, en la pregària davant de l'altar de Crist, són invocats en el lloc més noble, però no són adorats en lloc de Crist. ¿Quan m'heu sentit dir a mi, o a algun bisbe germà i col·lega meu, o a algun prevere en la memòria de sant Teògenes:² Us ofereixo, sant Teògenes? o bé, us ofereixo, Pere? o, us ofereixo, Pau? No ho heu sentit mai. No es fa, no està permès. I si et diuen: «Què, potser tu adores Pere?» Respon allò que va respondre Eulogi de Fructuós: «Jo no adoro Pere, sinó que adoro el Déu, que Pere també adora.» I llavors Pere t'estima. Doncs si volguessis tenir per déu a Pere, ensopegaries amb aquesta pedra; i a propòsit, mira de no trencar-te el peu, ensopegant.

8. I perquè sapiguen que el que dic és veritat, escolteu: Us recordo que en els Fets dels Apòstols, quan a Licaònia l'apòstol Pau va fer un gran miracle, els ciutadans de la mateixa regió i província van creure que els déus havien baixat fins als homes, i van prendre Bernabé per Júpiter i Pau per Mercuri, ja que era eloqüentíssim. I creient això, dugueren garlandes i víctimes, i els volgueren oferir un sacrifici. Ells no se'n rigueren ni un moment, sinó que s'espantaren i, a l'instant, s'esquinçaren els vestits i els digueren: *Germans, què féu? També nosaltres som homes igual que vosaltres, però us anunciem el Déu veritable. Convertir-vos d'aquests déus falsos* (Ac 14,10-14). Mireu com els sants s'horroritzen del fet que se'ls venerés com a déus. També sant Joan Evangelista, que va escriure l'Apocalipsi, contemplat amb estupor les coses sorprenents que se li manifestaven, espantant-se, en una tal situació va caure als peus de l'àngel que li mostrava tot allò. L'àngel, amb qui cap home ha de ser comparat, li va dir: *Aixeca't, què fas? Adora Déu. Doncs jo sóc servent com tu i com els teus germans* (Ap 19,10). Els màrtirs han detestat les vostres gerres, els vostres vasos, les vostres embriagueses. Ho dic sense voluntat d'ofendre aquells que no són d'aquesta mena, però els qui fan aquestes coses, que es donin per assabentats. Els màrtirs les han detestat i no estimen els qui les fan. Però han detestat molt més ser adorats.

9. Per això, caríssims, feu festa en les diades dels sants màrtirs i pregueu per tal que seguiu les seves petjades. És que potser vosaltres no sou homes com ells ho foren? No vau néixer com ells van néixer en algun indret, i no carregaren una

² Teògenes, màrtir, bisbe d'Hipona, a qui s'havia dedicat una *memoria* a la ciutat, fou contemporani de sant Cebrí i el seu nom figura en la llista del Concili del 256.

carn igual que la que porteu vosaltres. Tots som d'Adam i tots intentem viure en Crist. El mateix Senyor nostre, el mateix cap de l'Església, l'unigènit Fill de Déu, la paraula del Pare, per la qual han estat fetes totes les coses, no va tenir una carn d'un gènere diferent del nostre. Per això va voler ser concebut d'una verge i néixer d'una carn procedent del gènere humà. Doncs, en cas que es procurés un cos d'una altra manera, qui creuria que portava la mateixa carn que també portem nosaltres? No obstant això, però, ell portava una carn semblant a la carn de pecat i nosaltres portem una carn de pecat. No havia nascut certament de semença de baró o del desig ardent de l'home i de la dona. Doncs, com? Per obra del missatger del Pare. I això no obstant, tot i haver nascut admirablement, es va dignar néixer home moridor, i home com era va morir per nosaltres i ens va redimir amb la seva sang. Mireu el que us dic, germans: El mateix Crist, essent Déu, essent amb el Pare un sol Déu, essent el verb del Pare, unigènit, igual al Pare i coetern, tanmateix, pel fet d'haver-se dignat a ser home, va preferir anomenar-se sacerdot a exigir un sacerdot per a ell; pel fet de ser home, va preferir ser sacrificat a reclamar un sacrifici. Pel que fa a la seva condició de Déu, tot el que és degut al Pare també es deu al Fill. Per això, caríssims, venereu, lloeu, estimeu, prediqueu, honoreu els màrtirs, i adoreu el Déu dels màrtirs.

Col·lecció Tau - Documents

Títols publicats:

1. **Cridats i invitats a participar en el treball d'evangelització**
Mons. Lluís Martínez Sistach
2. **El sagrament del perdó, un sagrament que cal descobrir**
Delegacions diocesanes de Catequesi, Litúrgia i Pastoral Familiar
i Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós
3. **Caridad pastoral, pastoral de la caridad**
Pedro Jaramillo Rivas
4. **Reorganització diocesana davant la disminució de preveres**
Mons. Lluís Martínez Sistach
5. — **Cristo, «nuestra esperanza»,
revela el sentido de la vida y de la historia**
— **L'Església catòlica enfront de les culpes del passat**
Bruno Forte
6. **Agrupació de parròquies**
7. **Enviats per a donar fruit**
Mons. Lluís Martínez Sistach
8. **Orientacions sobre l'admissió i l'acompanyament
en el Catecumenat Diocesà d'Adults**
9. **Memoràndum per al rector de parròquia**
10. **Estatut de l'arxiprestat**
11. **Persones, creients i pastors**
Mn. Miquel Barbarà Anglès
12. — **Les celebracions dominicals en pobles petits**
— **Les ofrenes i taxes amb motiu de la recepció de serveis eclesials**
— **Missa *pro populo*, misses de binació i almoines (estipendis)**
13. — **Estatut dels fidels laics amb missió pastoral en una parròquia**
— **Espiritualitat del fidel laic amb missió pastoral en una parròquia**
— **Les celebracions dominicals en absència de prevere**
14. **Actes del martiri de sant Fructuós, bisbe de Tarragona,
i els seus diaques sant Auguri i sant Eulogi**
15. **Disset segles de devoció a sant Fructuós, bisbe i màrtir de Tarragona,
als seus diaques sant Auguri i sant Eulogi**
Mn. Josep Martí i Aixalà

Arquebisbat de Tarragona

Col·lecció Tau - Documents